

Перспективи за икономическото развитие на глобалния свят

Светла Джурова, Богдана Бранкова, Митко Димов

Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", 1700 София

РЕЗЮМЕ: В доклада се прави опит да се очертаят перспективите за икономическото развитие на глобализирания свят. Съвременните проблеми на глобализацията са сложни, противоречиви и трудно решими. От тяхното разумно решаване зависи съдбата и просперитетът на бъдещите поколения. Редица световни учени наблягат на необходимостта от преомоделиране на глобализацията и реорганизиране на международните икономически институции, които я управляват. В тази връзка е очертана перспективата в живота на човешкото общество до 2030 г. Посочени са основните критерии и показатели на които трябва да отговаря новото "стабилно" общество. Очертани са важните характеристики и тенденции на съвременната световна икономика. Основният извод, че глобализацията засилва икономическото неравенство, приоритетно налага необходимостта от нейното хуманизиране чрез промяна на самата икономическа система на съвременния свят.

PERSPECTIVES FOR ECONOMIC DEVELOPMENT IN A GLOBALIZED WORLD

ABSTRACT: An attempt of outlining the perspectives for economic development in a globalized world has been made in the paper. Modern problems of globalization are complex, contradictory and hardly solved. The fate and prosperity of future generations depend on their reasonable solution. A number of world wide scientists stress on the necessity of remodelling globalization and reorganizing the international economic institutions that are managing it. In this connection the perspective in human society life till 2030 has been outlined. The main criteria and parameters to which the new "stable" society should answer. The important characteristics and trends of modern world economy have been pointed out. The main conclusion is that globalization increases the economic inequality requires its humanization by changing the entire economic system of modern world.

Промените в глобализираната икономика са толкова динамични и разностранни, че теорията винаги изостава и не може ги обхване. Икономическата теория само частично дава отговор на въпроса какво трябва да се направи за бъдещето развитие на икономиката в условията на нейната глобализация. Развитието на икономическата глобализация е резултат на непрекъснатата интернационализация на стопанската дейност, на разширяването на либерализацията, на международната търговия на технологии, стоки, капитал, услуги и работна сила. Независимо, че интернационализацията на икономическите процеси е характерна за информационното общество, тя не е равнозначна с глобализацията. Последната е нов феномен в световното стопанство. В годишния доклад на ЕС за 1997 година глобализацията се определя като "процес, при който пазарът и продукцията в различните страни стават все по-зависими в резултат от динамиката на търговията със стоки и услуги, на потока на капитали и технологии".

В глобализацията се икономически свят доминиращо влияние имат индустриално развитите страни. Те налагат производството си на световните пазари, тяхната икономическа мощ ги кара да търсят пазарен просперитет. Срещу тази тенденция се изправят останалите страни от глобализирания свят. Пример в това отношение е ЕС, който се стреми да устои на конкуренцията на САЩ.

При извършващата се глобализация се променят структурите на националните стопанства, което създава условия за забавен икономически растеж и увеличаване на безработицата в някои от страните. Очевидно е, че е необходимо да се търси оптимален вариант на съчетаване на интересите на различните държави и стопански субекти. Нещо повече, между интернационалната общност и невключените в нея страни се пораждат остри

противоречия и се обособяват икономически граници. Съвременната световна икономика е изправена пред трудно бъдеще. В информационния свят тя има следната характеристика.

Първо, световното стопанство от международно става транснационално, второ, транснационалното стопанство се формира от капиталовите потоци, трето, транснационалните производствени фактори - земя, труд, и капитал отстъпват пред организацията и управлението, четвърто, при транснационалното стопанство целта е не максимализация на печалбите, а максимизиране на пазара.

В началото на XXI век транснационалните компании (ТНК) надминаха обема на световната търговия. Задграничното производство на ТНК вече надвишава неколкостранно външната търговия на САЩ. Световните капиталови потоци се движат от дузина транснационални банки, чиято дейност се намира извън ефективния контрол на правителствата. Реалностите в световното стопанство днес свидетелстват за задълбочаване на кризата в международния икономически ред. Сега старите правила, както работеха в доминираната от Америка свят, не могат да работят в обстановка на сравнително изравнени позиции и остра вътрешноотраслова конкуренция в сферата на високите технологии. Новата ситуация постави императивно необходимостта от понижаване на разходите чрез преход към ресурсоспестяващи технологии. Технологичните промени се превърнаха в необходимо условие не само за висока конкурентноспособност и ефективност, но и за самото оцеляване на редица материалоемки и енергоемки отрасли и производства.

Прогресът в производителността, продукцията, информационната и организационните технологии има основен дял за генерирането на икономически растеж в съвременните условия. Известно е, че чрез влиянието си

върху производството и потоците на информация, технологичните промени са най-главния фактор, определящ структурата на отраслите в национален мащаб. Това вече е факт и на международната арена. Тези промени се превърнаха в един от най-важните фактори за интернационализацията и глобализацията на икономическата дейност.

В глобализационната икономика се откроява нова система за създаване на материални блага, която става все по-зависима от обмяната на данни, информация и знания. Тази система облекчава стопанското взаимодействие между държавите, стимулира икономическия растеж, способства за ускоряване и увеличаване на обмяна на най-новите достижения на човечеството в икономическата, научно-техническата и интелектуалната сфера. От друга страна тя води до разрыв в нивото на благосъстояние и степента на въвлечане на бедните страни в процеса на глобализацията. В повечето случаи най-бедните държави са изтласкани в периферията на световното стопанство. Бавно се приспособяват към глобализацията и страните чиято икономика е в преход. На тях им липсват не само финансови ресурси, но и подготовка на техните икономически, административни и правови системи.

Глобализацията създава изключителни възможности за развитие, но и предизвиква големи проблеми. Те се предпоставят и от растящото икономическо неравенство. По данни на Световната банка над 1 милиард души живеят на границата на абсолютната бедност. Има основания да се предполага, че през първото десетилетие на XXI век условията за несигурност и неравенство ще продължат да се развиват.

В съвременния свят процесът на глобализация среща съпротивата на определени слоеве от обществото, хората създават, че ако не вземат мерки ще станат нейни жертва. Създават се движения обединени от идеята за антиглобализъм. Типичен пример в това отношение са сблъсъците в Сиатъл, Прага и др. Антиглобалистките тенденции се подхранват и от растящата безработица. Прогнозите на ЕС са, че в първото десетилетие на XXI век безработицата ще бъде средно 12-15% за страните от съюза. Редица анализатори от ЕК са на мнение, че в края на първата половина на века безработните ще бъдат колкото работещите. Тази прогноза е доста песимистична и разкрива неспособността на системата да използва резултатно човешките ресурси. Най-мрачните прогнози са направени по отношение на околната среда, човешкия живот и екологията. В крайна сметка планетата може да стане невъзможна за обитаване поради свръхмасштабния икономически растеж и разрушителния потенциал на модерните оръжия.

Реформирането на международните институции е път към превръщане на глобализацията в полезна за милиарди хора, път към придаването ѝ на хуманен облик. В тази връзка екип от учени - икономисти от института "Уърлдоч" във Вашингтон, очертават перспективата в живота на човешкото общество до 2030 г. Новото общество, което трябва да бъде създадено те наричат "стабилно". Стабилното общество, чийто модел все още не е очертан "задоволява потребностите си без да застрашава перспективата на бъдещите поколения". Основните критерии на които трябва да отговаря са:

отговорност, икономически растеж, съобразен с числеността на населението, справедливост и др. Стабилното общество изисква равнопоставеност и сигурност в икономиката. Показателите в стабилното общество са разработени от Л. Браун. По-важните от тях са:

- 1) безработицата е малка и не надвишава един среден критичен процент;
- 2) правопрпорционалната зависимост между личния труд и получавания доход клони все повече към 100%;
- 3) доходите от спекулативен и паразитен характер са сведени до минимум и имат незначителен дял в обществения продукт;
- 4) производството и пазарът отговарят своевременно на нуждите на индивидите и обществото като цяло.

Посочените показатели за различните страни от глобализацията се свят имат различна степен на развитие и усъвършенстване. Причината за това се корени в различното равнище на икономическо развитие на отделните страни. Условията за несигурност и неравенство продължават да се развиват и през XXI век. Най-бедните страни понасят в най-голяма степен неблагоприятните последици от глобализацията. Носителят на Нобелова награда по икономика Джоузеф Стиглиц в труда си "Глобализацията и недоволните от нея" посочва, че съвременната глобализация не работи за повечето бедни по света, за околната среда и стабилността на глобалната икономика. "Проблемът не е в глобализацията, а в начина, по който тя се управлява от международните икономически институции - МВФ, Световната банка и Световната търговска организация (СТО)". Те твърде често налагат предписания, гарантиращи интересите на напредналите индустриални държави, а не интересите на развиващия се свят.

От направените анализи и прогнози, по-важни са:

1. *За заетостта и използването на работната сила.* Промените в тази насока ще бъдат най-осезаеми и значителни. Тенденцията за намаляване на работните места в индустриалните отрасли ще се компенсира с нови такива в системата за рециклиране и услугите. Ще настъпят значителни промени в квалификацията на работната сила с цел създаване на ефективна и енергоспестяваща икономика.
2. *Икономическият растеж* ще придобие нови измерения.
3. Ще настъпи *изменение в тенденцията за увеличаване на градското население.* Тя ще отслабва и ще се развива в обратна посока.
4. Обществата все повече ще осъзнават *необходимостта от налагането на по-прост и не толкова консумативен начин на живот.* Тази промяна ще бъде сред най-трудните.

Теоретичните прогнози представляват особен интерес, тъй като светът става взаимозависим и взаимообвързан. Ричард Купер от Йелския университет очертава четири вида зависимости.

Първо, от гледна точка на международните структури и тенденциите в тяхното развитие.

Второ, от целите на икономическата политика.

Трето, взаимозависимост породена от външни фактори - приблизително еднакви екологични проблеми, общо финансиране на тяхното решаване и др.

Четвърто - оптималните икономически решения за една страна са зависими от икономическите резултати в други страни.

Изброените взаимозависимости са залегнали в третия доклад на Римския клуб "Преустройството на международния ред" изготвен под научното ръководство на Ян Тинберген и в проекта на експертната икономическа комисия на ООН с ръководител американския икономист В. Леонтиев. Тяхната програма е озаглавена "Бъдещето на световната икономика". В изготвените задълбочени икономически анализи те стигат до извода за необходимостта от известно регулиране на протичащите глобални икономически процеси. Посочват, че "свободният пазар" всъщност е пазар на богатите страни и е в противоречие с интересите на бедните страни. Основният извод, до който достигат Я. Тинберген и В. Леонтиев е, че проблемите на човечеството, негативните сега съществуващи тенденции както в екологията, така и в икономическата сфера, могат да бъдат разрешени само с радикални промени в световната икономика и политика, успоредно с изграждането на нова структура на международните

институции и организации. С други думи, чрез промяна на самата икономическа система на съвременния свят, ще се намали икономическото неравенство и глобализацията ще придобие хуманен характер.

Литература

- Браун А., 1990. *Състояние на планетата*, С., Хр. Ботев, 319 - 320.
- Бухолц Т., 1993. *Живи идеи от мъртви икономисти*. С., 33с.
- Доклад на ООН за развитие за 1997 г.
- Доклад на института "Уърлдвоч", 1990, С., Хр. Ботев, с. 384, 349.
- Доклад на световната банка.
- Пипев Ив., *Глобализацията същност, проблеми последици*. 173 с.
- Стиглиц Дж., 2001. *Глобализацията и недоволните от нея* С., 312 с.
- Третия доклад на римския клуб "Преустройството на международния ред".